

ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA

2024

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY

journal.namdu.uz

Bosh muharrir:

p.f.d., prof., S.T. Turg'unov

Mas'ul muharrir:

PhD., dots., A.A. Rasulov

Mas'ul muharrir o'rinbosari:

PhD., dots., O.N. Imomov

TAHRIR HAY'ATI

Fizika-matematika fanlari:

akad. S. Zaynobiddinov
akad. A. A'zamov
f-m.f.d., prof. B. Samatov
f-m.f.d., dots. R. Xakimov
f-m.f.d., dots. B. Abdulazizov
f-m.f.n., dots. A. Xolboyev
f-m.f.n., dots. R. Jalalov

Biologiya fanlari:

akad. K. Tojibayev
akad. R. Sobirov
b.f.d., prof. A. Batashov
b.f.d., prof. N. Abdurahmonov
b.f.d., prof. F. Kushanov
b.f.d., prof. A. Kuchboyev
b.f.d., dots. D. Dexqonov

Texnika fanlari:

t.f.d., prof. A. Umarov
t.f.d., prof. S. Yunusov

Tarix fanlari:

akad. A. Asqarov
s.f.d., prof. T. Fayzullayev
s.f.d., prof. N.B. Dexkanov
t.f.d., prof. A. Rasulov

Falsafa fanlari:

f.f.d., prof. M. Ismoilov
f.f.d. dots. Z. Isaqova
f.f.d., G. G'affarova
p.f.d., dots. T. Ismoilov
PhD. A. Abdullayev

Pedagogika fanlari:

p.f.d., prof. U. Inoyatov
p.f.d., prof. B. Xodjayev
p.f.d., prof. O'. Asqarova
p.f.n., dots. M. Nishonov
p.f.n., dots. A. Sattarov
p.f.n., dots. M. Asqarova
p.f.n., dots. Sh. Xo'jamberdiyeva
p.f.d., dots. S. Abdullayev
PhD., dots. D. Sarimsakova
PhD., B. Urinov

Texnik muharrir:

S. Xoshimov

Tahririyat manzili:

Boburshox ko'chasi, 161-uy

Kimyo fanlari:

akad. S. Nigmatov
k.f.d., prof. Sh. Abdullayev
t.f.d., v.b. prof. G'. Doliyev
k.f.n., dots. T. Sattarov
k.f.n., dots. A. Hurmamatov
PhD., dots. D.S. Xolmatov

Filologiya fanlari:

fil.f.d., prof. N. Uluqov
fil.f.d., prof. H. Usmanova
PhD. H. Solixo'jayeva
PhD. dots. U. Qo'ziyev
PhD. H. Sarimsoqov
fil.f.d., N. Dosbayeva

Qishloq xo'jaligi fanlari:

g.f.d., prof. B. Kamalov
q-x.f.n., dots. A. Qazaqov

Geografiya fanlari:

g.f.d., dots. B. Kamalov
g.f.d., prof. A. Nigmatov
g.f.d., dots. A. Nazarov

Iqtisodiyot fanlari:

i.f.d., prof. N. Maxmudov
i.f.d., prof. O. Odilov

Tibbiyot fanlari:

b.f.d., prof. G'. Abdullayev
tib.f.n., dots. S. Boltaboyev

Psixologiya fanlari:

p.f.d., prof. Z. Nishanova
p.f.n., dots. M. Maxsudova

Rasmiy web sahifa:

journal.namdu.uz

Faks: (0369)227-07-61

e-mail: science@namdu.uz

Ushbu jurnal 2019-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosati qarori bilan fizika-matematika, kimyo, biologiya, falsafa, filologiya va pedagogika fanlari bo'yicha Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"NamDU ilmiy axborotnomasi – Научный вестник НамДУ" jurnali O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining 17.05.2016-yildagi 08-0075 -raqamli guvohnomasi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) tomonidan 2020-yil 29-avgust kuni 1106-sonli guvohnomaga binoan chop etiladi. "NamDU Ilmiy Axborotnomasi" elektron nashr sifatida xalqaro standart turkum raqami (ISSN-2181-1458) ga ega. NamDU Muvofiqlashtiruvchi Kengashining 2024-yil 21-iyundagi 5-sonli yig'ilishida muhokama qilinib, ilmiy to'plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnoma № 5). Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2024-6]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

09.00.00-FALSAFA
journal.namdu.uz
PHILOSOPHICAL

Berkinov Oybek Toxir o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
oybekberkinov98@gmail.com

KIBER ATAMASINING MAZMUN-MOHİYATI: TARIXI VA BUGUN

Annotatsiya: Ushbu maqolada kiber tushunchasining kelib chiqish tarixi, tushuncha haqidagi nazariyalar va bugungi kundagi ahamiyati o'rganilgan. Shu bilan birga kiber tushunchasining ijtimoiy-falsafiy, madaniy, texnik jihatdan mazmuni yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: kiber, kibermakon, kibernetika, tarmoq, internet, aloqa, tizim, prefeks.

Berkinov Oybek Toxir o'g'li

Teacher of Chirchik State Pedagogical University

THE ESSENCE OF THE TERM CYBER: HISTORY AND TODAY

Abstract: This article explores the history of the concept of cyber, theories about the concept, and its relevance today. At the same time, the socio-philosophical, cultural, and technical content of the concept of cyber is highlighted.

Key words: cyber, cyberspace, cybernetics, network, internet, communication, system, prefix.

Беркинов Ойбек Тохир оглы

Преподаватель Чирчикского государственного педагогического университета

СОДЕРЖАНИЕ ТЕРМИНА КИБЕР: ИСТОРИЯ И СЕГОДНЯ

Аннотация: В этой статье исследуется история происхождения концепции кибера, теории этой концепции и ее значение сегодня. При этом освещается социально-философское, культурное, техническое содержание понятия кибера.

Ключевые слова: кибера, киберпространство, кибернетика, сеть, Интернет, связь, система, префикс.

Kirish.

Bugungi kunda zamonaviy insonning hayotini texnologiyasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'zlarining mavjudligi tarixi davomida odamlar qulay yashash sharoitlarini yaratishga intilishgan. Aynan shu istak tufayli inson o'zini zamonaviy sivilizatsiyaning barcha yutuqlari bilan o'rab oldi. Axborot-kommunikatsiya inqilobi oqibatlarini anglash zamonaviy mutafakkirlarni insoniyat jamiyati chinakam jiddiy sifat o'zgarishlarini boshdan kechirgan degan xulosaga keltirdi. Ushbu o'zgarishlarning tabiati bizga insoniyat tarixi taraqqiyotida yangi davr - tarmoqlarning hukmronligi davri boshlanishini aytishga imkon beradi. Shu bilan birga simsiz texnologiyalar va raqamli infratuzilmaning rivojlanishi odamlarning atrof-muhit va bir-biri bilan munosabatlarini tubdan o'zgartirmoqda. Natijada ilmiy muomalada virtual olam, tarmoq, tarmoqli jamiyat, raqamli jamiyat, kibermakon, kiberhujum, kiberjinoyat tushunchalaridan foydalangan holda zamonaviy dunyoni tobora ko'proq tasvirlana boshlandi.

Albatta, XXI-asrning tarmoq jamiyatlariga xos bo'lgan ushbu yangi turdagi makon uning virtualligini, tarmoqning ishlash xususiyatini, ko'p o'lchovlilikini, chiziqli bo'lmaganligini, o'zgaruvchanligini, jamoat va xususiy makon bo'lish qobiliyatini va makonni yaratish uchun asos bo'lgan bir qator xususiyatlarga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Ilmiy manbalarda kiber atamasi ba'zi tushunchalarga old qo'shimcha sifatida qo'llanilganligi sababli kiber tushunchasi alohida ishlatilmagan. Biroq ilmiy lug'atlarda ushbu tushunchaning etimologiyasi keltirib o'tilgan. Xususan, kiber (cyber) - bu biror narsaning kibernetika va unga aloqador hodisalar, masalan, kibermadaniyat bilan aloqasini ko'rsatadigan prefiksdir [15].

Oksford inglizcha lug'atida ta'kidlanishicha, "kiber-" prefiksi yunoncha "hukmdorlar" deb tarjima qilingan kybéstrésso so'zidan olingan [8].

Kiber tushunchasi ilk bor kibernetika so'zida qo'llanilgan.

XIX-asr boshlarida fransuz matematigi va fizigi A.M. Amper fanlarning o'ziga xos tasnifini taklif qilgan hukumat fanini "kibernetika" (cybernetique) deb atadi hamda uni diplomatiya va hokimiyat nazariyasi orasiga qo'ydi [3]. Ta'kidlash kerakki, qadimgi yunonlar "kibernetika" so'zini to'g'ridan-to'g'ri ma'noda "boshqaruv san'ati", majoziy ma'noda esa "boshqaruv san'ati" sifatida ishlatishgan.

Zamonaviy foydalanishda "kibernetika" murakkab dinamik tizimlarda (texnik, kompyuter, biologik, asabiy, ijtimoiy) boshqaruv jarayonlari, axborot uzatish va aloqalar haqidagi fanni anglatadi. Kibernetikaning nazariy asosini ko'plab ilmiy fanlarning yutuqlari tashkil etadi, ular orasida matematika va mantiq, biologiya fanlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv vositalarini ishlab chiqish va boshqalar alohida o'rin tutadi. Kibernetikaning asosiy g'oyalari 1948 yilda Norbert Viner tomonidan "Kibernetika yoki hayvon va mashinada boshqarish va aloqa"[5] asarida shakllantirilgan.

Muhokama.

So'nggi paytlarda biz ommaviy axborot vositalari, internet saytlari, ijtimoiy tarmoqlar, gazetalar, jurnallar va insonlarning so'zlashuvlarida "kiber" so'zini ko'p uchratmoqdamiz. Aslini olib qaralganda bu so'z hamma uchun tushunarli va soddadek ko'rinadi. Lekin, bu so'zning sof ma'nosini bilamizmi? Unga qanday ta'rif beriladi?... kabi savollarni beradigan bo'lsak ko'pchilikni o'ylantirib qo'yishi tabiiy holdir. Kiber kompyuterlar, kompyuter tarmoqlari, internet, aloqa vositalari bilan bog'liq ekanligini osongina tushunish mumkin bo'lsa-da, lekin, hozirgacha aniq ta'rifga ega emas.

Tarixiy jihatdan olib qaralganda kiber tushunchasi bir qancha o'zaro farq qiluvchi terminlarda ishlatilgan. Jumladan, Gipson o'zining ilmiy-fantastik romanida virtual muhitni ifodalovchi kibermakon atamasini ishlatadi [6]. Kiber atamasi kibernetika so'zi orqali birinchi marta ishlatilgan, degan tahminlar ham qilinadi. Kibernetika yunonchadan tarjima qilinganda boshqarish san'ati degan ma'noni anglatadi va bugungi kunda bu atama axborotni qabul qilish, uni qayta ishlash, hamda undan turli jarayonlarni boshqarishda foydalanish bilan shug'ullanadigan fan sifatida e'tirof etiladi [14]. Biroq, hozir kiber atamasi fan nuqtai nazaridan ko'ra ijtimoiy voqelik sifatida ko'proq ahamiyat kasb etmoqda.

Lingvistik jihatdan olib qaralganda kiber chuqur ildizga ega so'z bo'lib, uni qadimgi yunoncha "kybereo" olingan deyish mumkin. "Kybereo" – "yordam berish", "boshqarish", "yo'l ko'rsatish", "nazorat qilish" deya tarjima qilinib, zamonaviy hayotdagi ma'nosidan ancha uzoqlashadi [9].

Fransuz tilida Andre Mari Amper 1843-yil "La cybernetique" so'zini "Bo'lajak hukumat fani" deya ataydi [7]. Bu ta'riflardan ko'rish mumkin-ki, kiber atamasi paydo bo'lgan davrdagi ma'nosini deyarli yo'qotib bo'lgan.

Zamonaviy hayotda kiber atamasi boshqacharoq tarjima qilinadi. Cambridge Dictionary lug'atida quyidagicha: "kiber – elektron aloqalar, ayniqsa, internet bilan bog'liq virtual, axborot texnologiyalari bilan bog'liq" [10]. Kiber mustaqil so'z sifatida juda kam, asosan, ot va sifat yasovchi prefeks ko'rinishida qo'llanilmoqda. Kundalik hayotimizda kibermakon, kibertahdid, kiberterrorizm, kiberaloqa, kiberhuquq, kibermadaniyat, kiberaxloq, kibernetika, kiberta'lim, kiberbulling, kiberludomaniya kabi ijtimoiy ahamiyati yuqori bo'lgan hodisalarga duch kelayotganimiz va jamiyatning deyarli barcha a'zolari bu hodisalarda bevosita ishtirok etayotganligi mavzuyimizning dolzarb ekanligini belgilab beradi.

2022-yil 15-aprelda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonunining 3-moddasida kiber so'zi bilan bog'liq bo'lgan bir qancha tushunchalarga ta'rif berib o'tiladi:

- **kiberjinoyatchilik** — axborotni egallash, uni o'zgartirish, yo'q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida kibermakonda dasturiy ta'minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda amalga oshiriladigan jinoyatlar yig'indisi;

- **kibertahdid** — kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui;

- **kiberxavfsizlik** — kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganlik holati;

- **kiberxavfsizlik hodisasi** — kibermakonda axborot tizimlarining ishlashida uzilishlarga va (yoki) ulardagi axborotning ochiqqligi, yaxlitligi va undan erkin foydalanilishining buzilishiga olib kelgan hodisa;

- **kiberxavfsizlik obyekti** — axborotning kiberhimoya qilinishini hamda milliy axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlashga doir faoliyatda foydalaniladigan axborot tizimlari majmui, shu jumladan muhim axborot infratuzilmasi obyektlari;

- **kiberxavfsizlik subyekti** — milliy axborot resurslariga ega bo'lish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish hamda ulardan foydalanish bo'yicha elektron axborot xizmatlari ko'rsatish, axborotni himoya qilish hamda kiberxavfsizlik bilan bog'liq muayyan huquqlar va majburiyatlarga ega bo'lgan yuridik shaxs va (yoki) yakka tartibdagi tadbirkor, shu jumladan muhim axborot infratuzilmasi subyektlari;

- kiberhimoya — kiberxavfsizlik hodisalarining oldini olishga, kiberhujumlarni aniqlashga va ulardan himoya qilishga, kiberhujumlarning oqibatlarini bartaraf etishga, telekommunikatsiya tarmoqlari, axborot tizimlari hamda resurslari faoliyatining barqarorligini va ishonchligini tiklashga qaratilgan huquqiy, tashkiliy, moliyaviy-iqtisodiy, muhandislik-texnik chora-tadbirlar, shuningdek ma'lumotlarni kriptografik va texnik jihatdan himoya qilish chora-tadbirlari majmui;

- kiberhujum — kibermakonda apparat, apparat-dasturiy va dasturiy vositalardan foydalangan holda qasddan amalga oshiriladigan, kiberxavfsizlikka tahdid soladigan harakat [1].

Yuqoridagi ta'riflarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, axborot kiber tushunchasining yadrosi vazifasini bajarmoqda. Kiber axborotga egalik qilish, saqlash, axborotni uzatish, axborotni himoya qilish kabi operatsiyalar bilan bog'lanib qolmoqda.

Kiber nafaqat texnik, balki, keng ma'nodagi ijtimoiy, siyosiy, madaniy, huquqiy va falsafiy obyekt sifatida o'z faoliyat doirasini kengaytirib bormoqda. Jamiyatning barcha sohalarini raqamlashtirish davr talabi bo'lishligi bizning yanada kiber atamasiga murojaat qilishligimizni taqozo etib boradi.

Bugungi inson ma'naviyati va ijtimoiy hayoti ham bog'liq bo'lgan tushunchalarga nisbatan ham kiber prefiksi ishlatilmoqda va ilmiy adabiyotlarga kirib kelmoqda. Bu so'z bilan bog'liq bo'lgan tushunchalarni ilmiy atama sifatida o'z ilmiy ishlarimizda qo'llashga urunganmiz:

"Kiberaxloq"	Har kimning o'z vijdoni, iymon-e'tiqodi va boshqa axloq normalaridan kelib chiqqan holda kompyuter, mobil qurilmalar, axborot-kommunikatsiya tarmoqlaridan va barcha global tarmoqlardan foydalanish me'zonlarining majmuasi.
"Kibermadaniyat"	Kishining belgilangan tartib qoidalar va axloq normalariga rioya qilgan holda tarmoqdan foydalanish madaniyati.
"Virtual (kiber) imidj"	Insonning virtual tarmoqlar, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar, virtual o'yinlar va umuman barcha turdagi axborot-kommunikatsiya vositalaridagi qiyofasidir. Bunda tarmoq foydalanuvchisining tarmoqdagi faolligi, tarmoqdagi jarayonlarga munosabati, shaxsiy yoki ommaviy profillariga qanday ko'rinishdagi axborotlarni joylashtirganligi bilan belgilanadi [4].
"Kiberstalking"	Kiberzo'ravonlikning bir turi bo'lib, alohida shaxsni, shaxslar guruhini yoki tashkilotni bezovta qilish, ta'qib etish maqsadida Internet yoki boshqa raqamli vositalardan foydalanish hisoblanadi [11].
"Kiberfalsafa"	Internet va virtual haqiqat kabi kompyuter texnologiyalarining falsafiy ta'siri va oqibatlari bilan

bog'liq bo'lgan falsafaning bir subyekti [13]. Kiberfalsafa raqamli texnologiyalarning falsafiy savollar va bilimlarga ta'sirini o'rganadigan rivojlanayotgan sohadir. U raqamli gumanitar fanlar, media falsafa va raqamli falsafa kabi turli kichik sohalarni qamrab oladi. Raqamli davr talabalarga virtual muhitda falsafa bilan shug'ullanish imkonini beruvchi onlayn o'qitishni keltirib chiqardi. Bu o'quvchilarning aks ettiruvchi tahlili va axloqiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan Virtual faylasuf kabi raqamli o'quv obyektlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Kiberfalsafa, shuningdek, kiberbulling kabi raqamli dunyo bilan bog'liq axloqiy muammolarga ham murojaat qiladi. U an'anaviy ta'lim yondashuvlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi va fazilatli raqamli fuqarolarni rivojlantirish uchun Aristotel xarakterni tarbiyalash yondashuvini taklif qiladi. Umuman olganda, kiberfalsafa raqamli asrda texnologiya, axloq va falsafiy tadqiqotning kesishishini o'rganadi.

"Kiberhuquq" Huquqiy informatika bilan bog'liq bo'lgan umumiy huquqiy tizimning bir qismi bo'lib, axborotning raqamli aylanishini, elektron tijorat, dasturiy ta'minot va axborot xavfsizligini nazorat qiladi. U huquqiy informatika va elektron elementlar, jumladan, axborot tizimlari, kompyuterlar, dasturiy ta'minot va texnik vositalar bilan bog'liq [7]. U Internetga kirish va undan foydalanish kabi ko'plab sohalarni o'z ichiga oladi, turli kichik mavzularni, shuningdek, so'z erkinligi va onlayn maxfiylikni o'z ichiga oladi.

Xalqaro Kooperativ kiberhudofaa mukammallik markazi (Cooperative Cyber Defense Center of Excellence (CCDCOE)) kiber 5 ta mustaqil sohani o'zida birlashtirganligini ta'kidlaydi. Bular: 1) jismoniy infratuzilma; 2) aloqa; 3) tizim; 4) qurilmalar; 5) virtual muhit [11]. Sanab o'tilganlarning har biri katta

imkoniyatlar va xususiyatlarga ega sohalardir. Barchasini kiber yagona qonuniyat sifatida birlashtirayotganligi bilan o'z mavqeyini aniqroq ko'rsatadi.

Xulosa.

Yuqoridagilardan kelib chiqib kiber haqida quyidagi xulosalarga kelamiz:

- "kiber" – axborot texnologiyalari infratuzilmalarining o'zaro bog'liq tarmog'iga ishora qiladi va muhim tarmoqlarda Internet, telekommunikatsiya tarmoqlari, kompyuter tizimlari va

o'rnatilgan protsessorlar va kontrollerlar kabi texnologik "asboblarni o'z ichiga oladi;

- "kiber" – har doim ham mustaqil so'z sifatida qo'llanilmaydi, balki biror atamaning prefiksi yoki qo'shma so'zning o'zgartiruvchisi hisoblanadi;

- "kiber" deganda "kompyuterlar yoki kompyuter tarmoqlari(masalan, internet, ijtimoiy tarmoqlar, saytlar, platformalar, dasturlar) bilan bo'g'lik har qanday voqelik tushuniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 15.04.2022 yildagi "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-son Qonuni. <https://lex.uz/uz/docs/-5960604>
2. Ampère, A.-M. Essai sur la philosophie des sciences, ou, Exposition analytique d'une classification de toutes les connaissances humaines. – Paris, 1843.
3. Араб-Оглы Э. Кибернетика и моделирование социальных процессов // Кибернетика ожидаемая и кибернетика неожиданная. - М., 1968. -С.152-153.
4. Berkinov O. Kibermakonda yoshlar ma'naviy hayoti. Monografiya. – Chirchiq: "Zebo prints", 2023. – 108 bet.
5. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. М., 1983.
6. Gibson, W. Neyromanser. - Nyu-York: Ace Books, 1984.
7. Muzaffarov M. Xalqaro xususi huquqdagi kiber huquqning kollizion masalalari // Scientific Journal. <http://sjfactor.com/passport.php?id=22230>
8. Oxford dictionary of English. Oxford, 2010.
9. Riza Azmi, Kautsarina Kautsarina. Revisiting Cyber Definition. Conference: 18th European Conference on Cyber Warfare and Security At: Coimbra, Portugal. July 2019.
10. Cambridge University Press / <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
11. "Cyberstalking". Oxford University Press. – Oksford universiteti lug'ati ta'rifi <https://web.archive.org/web/20160614113108>
12. CCDCOE. 2017. "Cyber Definitions," Resources (available at <https://ccdcoc.org/cyber-definitions.html>; retrieved February 1, 2018).
13. <https://en.wiktionary.org/>
14. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-k/kibernetika-uz/>
15. <https://ru.wikipedia.org>
16. G'affarova G., Norboyeva D. Kreativlik falsafasi. Monografiya. – Chirchiq: "Zebo print", 2023. – 105 b.
17. <https://ru.wikipedia.org>
18. Гаффарова, Г. (2023). Молодежного Сознания В Цифровом Обществе. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 4(2), 13-17.
19. G. Gaffarova, G. Jalalova, (2022). Inson kapitalini rivojlantirish davrida kreativlik zaruriyati. NamDU ilmiy axborotnomasi. №3, -B.207-212.
20. Gaffarova, G.G. (2022), Murakkab tizimlarda axborot generatsiyasi. –Toshkent: —Noshir II, 224 b.
21. Gaffarova, G. (2022). Characteristics of Interdiscipline Approaches: Philosophical Analysis. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*. Volume: 2 Issue: 5, P.55-60.
22. G'affarova, G., Qodirov, B. (2022). Structural fundamentals of action strategy. *Journal of Positive School Psychology*. Vol.6, No.4, -Pp.9492-9500.

I.Botirova, B.Mamarasulova, N.Abdunazarov, Q.Davranov.....	204
Toshkent shahri urbanoflorasi sharoitidagi bug'doydoshlar oilasi ayrim turlarining morfometrik ko'rsatkichlari.	
A.Imirsanova, G.Temirova, A.Rustamov.....	209
FALSAFA FANLARI	
09.00.00 - ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ	
PHILOSOPHICAL SCIENCES	
O'zbekiston ekologik siyosatining yangi modelini shakllantirish zaruriyati.	
B.Omonov.....	213
Xoja Ismat Buxoriy falsafasida insonparvar jamiyat va farovon hayot haqidagi qarashlar.	
R.Raupova.....	217
Yoshlarda insonparvarlik madaniyatini yuksaltirishda keksa avlod imkoniyatlaridan foydalanish mexanizmlari.	
N.Axmadiyev.....	222
Xotin-qizlar bandligi va ularni ish bilan ta'minlash masalalari.	
M.Qurbonova.....	225
Zamonaviy Xitoyning rivojlanish konsepsiyasida Van Yanmin ta'limotining ahamiyati.	
S.Xoshimov.....	228
Antik davr antropologiyasi: insonning mikrokosmos sifatida paydo bo'lishi.	
J.Begaliyev.....	233
Globalashuv va sekulyarizatsiya jarayonlari.	
O.Bakirov.....	238
Yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish samaradorligi.	
D.Abdullayev.....	241
Abuzayd Abdurahmon Ibn Xaldun ijtimoiy falsafiy merosining asosiy yo'nalishlari.	
J.Sulaymonov.....	248
O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining jadidchilik harakati g'oyalari bilan hamohangligi (ijtimoiy – falsafiy tahlil).	
N.Rizayev.....	253
Ma'naviy yuksalish jarayonida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning tarixiy-falsafiy asoslari.	
A.Raximov.....	257
Toshkent shahrida tashkil etilgan yagona tezkor boshqaruv va uning imkoniyatlarini kengaytirish masalalari.	
A.Tashpulatov.....	262
Qahramonlik ideallari asosida yoshlarda harbiy vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning falsafiy jihatlar.	
B.Pulatov.....	266
Kiber atamasining mazmun-mohiyati: tarixi va bugun.	
O.Berkinov.....	270
Specialization of mass media in developing the ecological consciousness of youth.	
E.Omonov.....	274
Kreativlik falsafasi.	
G.G'affarova.....	280
Mustaqil ta'lim faoliyati asosida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik tamoyillari.	
F.Ikramov.....	284
O'zbekiston sharoitida kambag'allikni baholash mezonlarining ijtimoiy-falsafiy jixatlari.	
O.Jumayev.....	289
Yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirish: mohiyati va muammolar.	
U.Muzaffarov, G.G'affarova.....	294
O'zbekistonda ijtimoiy sohani rivojlantirishga oid davlat siyosati.	
R.Po'latov.....	299
Tojikiston siyosatida diniy bag'rikenglik masalalari.	
M.Otamatov.....	303
Talaba yoshlarning ijtimoiy faolligini mustahkamlashda gender jihat.	
A.Abdullayeva.....	308
Talaba-yoshlar vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishda qo'shiq kuylash ko'nikmalarining roli.	
S.Muzaffarova.....	312
Ma'naviy hayot va siyosiy faoliyat.	
X.Axmedov.....	316